

Az alföldi laza talaju erdők.

Irta: *Kiss Ferencz.*

Az Alföld a legrégebb történeti emlékek tanúsága, nemkülönben a földtani vizsgálatok eredményei szerint is a legrégebbi időkben fában éppen oly szűkölködő, erdőtlen volt, mint ma.

Priscus Rhetor könyvében Attila udvaráról így ír: „Mert: Ezeknél kik Scithiának e részét lakják se Kő se Fa; hanem másonnant hordott Épületre valókkal élnek.“*) De la Bronquiére Fülöp burgundi fejedelem első lovászmestere 1433. évben Jeruzsálemből visszatérve Pancsova, Becskerek érintésével Szegedre érkezett. Ezen utjának leírásában az Alföldről szintén mint faszegény vidékről emlékezik meg. „Egész utamban két patakból körülvelt két kis berken kívül egyetlen élő fát sem láttam. A lakosok csak szalmával és náddal tüzelnek.“**)

Még a XVIII-ik század végén is teljesen fátlanul állott az Alföld, mert Szeged sz. kir. városról, mely a homokterületek mesterséges erdősítésénél a legelső között állott, így ír Vedress István egykoru író és városi földmérő, erdőültetésre buzdítva a város lakóit: „Az olyan helyeken mint Szegednek Környéke, ahol t. i. nemcsak semmi Erdők nincsenek, hanem ahol több mértföldeken el lehet menni, mégsem lát tsak egyetlen egy fát is az ember, ugy kell tekinteni egy ujonnan ültetett Erdőt mint egy ma született első Gyermevét az Édes Anyának!“***) „A Marha Tőzek,

---

*) Dugonics András: *Etelka* I. könyv 184. lap. Dugonics szerint Attila lakóhelye Szeged környékén volt.

**) *Erdészeti Lapok*, 1884. 685. Dr. Rodiczky.

***) Vedress István: *Sivány homokságok* 91. lap.

Szalma, Nád. Gyékény s más Dudva Giz-gaz a Fa szüke miatt a Tüzre rakatik.*)

A török háborúk alatt egy alföldi városban az ott telelő katonaságnak kiszolgáltató tűzifa szüke miatt „A kertekből és Szöllőkből kénytelenített a lakosság a gyümölcs-fákat kivágnatni“.**)

Hogy minő szükség volt Vedress István buzdító szavaira s fáradhatatlan munkásságára, misem bizonyítja jobban, mint a XVIII. század végén a szélviharok által a talajban okozott óriási károk. Witsch R. szerint Kecskemét határában 1792. és 1805--6. évben megejtett felmérések alkalmával találtatott 2 négyzetmérföld homoksivány, mely 15 év alatt 6 négyzetmérföldre szaporodott fel. Pest megyében 30 négyzetmérföldet foglal el a homoksivány.***)

A közvagyonnak fenti pusztulását az akkori fenhatóság sem nézhette összetett kézzel, úgy hogy a helytartótanács indítva érezte magát 1755. és 1780. évben legfelsőbb parancscsal fűzfa és hasznos élőfák ültetésére buzdítani a lakosságot; nem is egészen eredménytelenül.

Szeged város polgármestere, Dugonics András ültetett az 1760-as években Felsővároson fűzfaerdőt. Az 1770-es évek elején a Alsó- és Felsővároson tölgyekkel és szillel eszközöltettek erdősítések; melyek kiterjedése 1822. évben még 22 kat. hold volt. Az 1790-ik évben ugyancsak 6000 drb fűzfadugvány rakatott le.

Szabadkán 1771. évben eszközöltetett erdősítés tölgy-makkvetéssel, 1780., 1781., 1784. évben feketefenyővel is tettek kísérletet, de kevés eredménnyel, úgy hogy 1786. évben még csak 32-25 kat. hold befásított területe volt a

*) Vedress István : Sivány homokságok 1. lap.

***) Vedress István : Sivány homokságok 116. lap.

***) Witsch R. 169. lap.

városnak,*) ebbe ugy látszik azonban nem foglaltatnak benn a természetesen keletkezett fehérfenyves erdők.

Az előbb említett fásítások azonban még mind a jobb, zsengebb homokokon eszközöltettek, a laza futóhomoktalajokon erdősítésnek nyomát nem találjuk.

Csak 1786. évben penditi meg Gregori János a szabadkai homokos és pusztai földek befásítását, részletes tervet dolgozván ki erre. Bár nagy szeretettel fáradozott eszméjének kivitelén, maradandó nyoma ténykedésének mai nap már nem található, sem a régi okmányok erről meg nem emlékeznek. Ugy látszik, hogy más vidéken nedvesebb éghajlat alatt szerzett tapasztalatait nem tudta az alföldi viszonyoknak megfelelőleg sikeresen alkalmazni.

A futóhomoknak erdő által való megkötésével legelsőben 1790. évben találkozunk; Kistelek község csongrádi és pesti utcáinak északi részén fűzfadugványozást végeztek, hogy az ottani házak a homokkal való elárasztás ellen megvédessenek. Fekete (csomoros) nyárfával, mely több mint 80 éven keresztül a homoki erdők főállományát képezte, 1793. évben tettek sikeres kísérletet homokon.**)

A XVIII-ik század végén ismét a Kistelek község mellett lévő siványba telepítették dugványról az első nyárfaterdet, amely szülőanyja az alföldi homoki erdőknek, mert ezen erdő dugványjaival telepítették 1805. és 1806. évben Szegeden a csengelei s később a kőrösi és ásothalmi erdőt, mely példákön okulva s innét ültető anyagot szerezve, Szabadka, Csongrád, Félegyháza s a többi szomszédos homoki birtokosok is megkezdtek az erdősítést.

A homoki erdősítéseknek ezen előbb említett sikereken kívül hatalmas lökést adott az 1805. év április 24-ről 7055.

*) Szabadka város története II. r. 250. lap.

**) Vedress István: Sivány homokságok 14. lap.

szám alatt kiadott Felség-rendelet a siványhomokok befásításáról, valamint az országgyűlés által hozott 1807. évi XX. törvényczikk.

Jóllehet már az 1806. évben kiadott hetytartósági rendelet a nyár, hárs és más gyorsan növvő fajok mellett az ákáczt is ajánlja, mégis ez a faj erdőt alkotóan csak az 1860-as években kezdett tért hódítani.

Az erdősítések úgy látszik 1835—40 körül elérték kulminációjukat, innét kezdve újabb nagyobb erdősítések az 1860-as évek végéig nem eszközöltettek.

Új korszakot nyitott meg az alföldi fásításoknak az 1866. évi igen száraz és szeles esztendő. Ebben az évben különösen a december havi szelek, az úgynevezett „Luczaszél“ óriási károkat okozott a lazább legelőterületeken, felszaggatván azokat, a kötöttebb, jobb minőségű talajrészek elárasztásával fenyegette. Miután a veszély állandó jellegűvé vált, a következő években nagyobb erővel indult meg ezen veszélyes területeknek befásítása; azonban most már a nyárfajok kezdenek háttérbe szorulni az ákáczt mellett. Ezen időben kezdte az Alföldön elfoglalni az őt megillető helyet az ákáczt, rohamlépésekben indulva hódító útjára.

Az erdősítéseknek előbb tárgyalt lendületét csakhamar újból stagnálás váltotta fel, sőt az állományok apadtak. A sok költséggel telepített alföldi erdők nem részesülvén a szakszerű felújításban, kellő ápolásban és védelemben, az 1879. évi erdőtörvény már igen sok elpusztult erdőt talált; de egyben gátat vetett a további pusztulásnak.

Új időszak kezdetének lehet mondani a siksági laza talajokon lévő erdők kihasználását, ápolását és újítását illetőleg Szeged sz. kir. város erdejének 1886. évben történt állami kezelésbe vételét.

Az erdőtörvény életbelépte után nagyobb figyelem for-

dittatott ugyan a laza talaju erdőkre, de szakembereink még nem tették eléggé kimerítő tanulmány tárgyává a laza homoktalajok fizikai és vegyi tulajdonságait. Így pl. kezdetben a futóhomokos talajon az erdőfelügyelet a tuskóirtást és mezőgazdasági elő- és közteshasználatot az erdő-törvény 4. §-ára való hivatkozással ellenezte.

Néhai *Illés* Nándor m. kir. főerdőtanácsos volt az első, aki ezen a felfogáson rést ütött azáltal, hogy a királyhalmi erdőőri szakiskola kezelésében lévő s Szeged sz. kir. város tulajdonát képező erdő első vágásterületén irtást eszközölt s a mesterséges felujtást mezőgazdasági használattal egybekötve foganatosította s egyuttal a talajhoz való alkalmazkodást is kellően méltatta.

A talajnak tápláló ereje s a fák élettani tulajdonságai ellenben mérlegelésben nem részesültek, vagy figyelmen kívül maradtak azon téves nézet folytán, hogy a felszántott talaj csak a sűrű ültetés által védhető meg a szél hatásától.

A szegedi állami kezelés alatt álló erdőkben a talajhoz való alkalmazkodás ma is különös figyelem tárgya. A talajminőség többszöri becslés utján a faállományok s a talajt fedő növényzet tenyészetének gondos mérlegelésével állapítatik meg, de figyelemben részesül az ültetésnél ma már a laza talajnak tápanyagokban való szegénysége, s elvül tüzetett ki, hogy csak annyi csemetét kell kiültetni, amennyit a talaj jól elbir s amennyi okvetlenül szükséges egyenes törzsek képzéséhez. Mert a sűrűn ültetett ákác-csemeték sem kellő táplálékot, sem kellő világosságot s levegőt nem élvezhetnek; a sűrűbb ültetésnek azon előnye pedig, hogy a szél hatását ellensúlyozza, elesik, mert a ritkább állás mellett sem okoz a szél észrevehető károkat.

Épp azért a szegedi erdőkben javaslatomra felsőbb engedély folytán az eddig divó 1.5 m-es négyzetes háló

helyett 1,5 m csemete-, 2 m sor-, majd 2 m-es csemete- és sortávolság mellett végeztettek az ákácültetések. Ezáltal az erdősítési költség 25, majd 44⁰/₀-kal apadt.

Tölgytelepítéseknél nemcsak a tápanyagokban dúsabb talaj, hanem a zsenge egyedeknek egymásra való utalása, alaki fejlődése viszont a sűrűbb ültetés alkalmazását tette szükségessé.

Az egyes fajokkal a talajhoz való helyes alkalmazkodás mindinkább fokozódik; a nedvesség raktározására pedig már 1895 óta figyelem fordított, mely időtől kezdve külön munkás végzi a csemete ültetésénél a gödör falának beszaggatását és a talaj tömörítését s utána külön munkás az egynegyed részben még ki nem töltött gödör behuzása által az elszigetelő réteg képzését. Ugyancsak ebben az időben kezdődik a fiatalosok nyesése, részben állományápolási célból, részben a mezőgazdaság mindinkább fokozódó ezen választéku tűzifaszükségletének kielégítése s ezzel a jövedelem figyelemreméltó gyarapítása végett.

Az 1909. évben csak a nyesedékrözse utáni bevétel a Szeged tulajdonában levő 6593 kat. hold erdőnél 12.632 K 80 fillért tett ki, az évi bevétel 30,6⁰/₀-át. Ha már most figyelembe vesszük, hogy mintegy háromhated része a termelt rőzsének rész fejében a termelő gazdáknak kiadatott, ezen ápolási munkálatok fontossága kellő megvilágításba jut.

Az ákácültetésekben állományápolási szempontból igen fontos áterdölési munkálatok is folynak, melyek a sűrűn, 1,5 méteres négyzetes, vagy még ennél is sűrűbb hálózatban ültetett ákácállományoknál elengedhetetlenek, később foganatosított áterdölés az egész állomány tönkretételét vonhatja maga után. A sűrű záródásban felnőtt ákác-egyedek igen vékony törzset képeznek csekély koronával, miután pedig az ákác visszaszerző képessége a magas-

sággal arányosan fogy, a 7—8 méter magasságot elért törzseknél már az áterdőléssel sem tudunk életerős törzsvastagodást előidéző koronát nevelni.

Míg a kötött talajokon levő siksági erdők a mezőgazdaság fejlődésével mindinkább fogynak, addig a lazább homoktalajokon lévő erdők állománya növekvőben van. Bár nem egy helyen tétetett kísérlet a szertelen homoki szőlőtelepítések során arra nézve, hogy az erdő talaja szőlőművelésre fordíttassék, sőt egyes kisebb területek áldozatul is estek, különösen a közbirtokossági osztatlan fekvőségeknek felosztása, vagy idegen kézbe kerülése folytán; általában azonban az 1879. évben erdőnek nyilvánított terület nemcsak megóvatott a pusztulástól, hanem az államerdészetnek a kötött birtokokon elért sikerei folytán az állományok úgy terjedelemben, mint értékben és fatömegben szaporodtak.

A szemmel látható eredmények, valamint az államerdészetnek segélynyújtása, a magánkezelésben lévő laza homoktalajokon is igen figyelemreméltó területbeli szaporodást eredményezett. Igen sok kiscgazda telepített kisebb erdőcsoportot, faszegély nélkül pedig alig található birtok.

Az a tény, hogy a mezőgazdaságnak belterjesebb üzése a siksági laza területek erdőállományát szaporította, fényes bizonyítéka annak, hogy az erdő a belterjes laza talaju mezőgazdaságnak elengedhetetlen kiegészítő része s vele egyenlő fontosságú közgazdasági tényező.

Mai nap a laza talaju siksági erdőket kevés kivétellel már nem a törvény védi meg a pusztulástól, hanem a mezőgazdának jól felfogott vagyoni érdeke.

A homoki erdőterületek uralkodó fafaja jövőben is az ákác lesz s csak mintegy 20%-nyi terület jut majd egyéb lombfanemekre és tűlevelűekre, mégis az eddiektől azzal

az eltéréssel, hogy míg a túlevelüek most csak mintegy 5%-ot foglalnak le, jövőben utóbbiak az egyéb lomblevelüek rovására tért hódítanak az összes terület mintegy 15%-áig, sőt valószínűleg az eddigi ákácsterületekből is még mintegy 5%-nyi terület ugyancsak túlevelüekkel lesz ujítandó. A túlevelüek közül leginkább a fekete- és erdeifenyő felel meg a klimának és a talajnak, de utóbbinak, igen sokat szenvedvén a rovarkárosításoktól, csak alárendeltebb szerep fog jutni. A virginiai boróka a sovány, kissé magasabb és hevesebb területeket foglalja le magának. A lomblevelüek közül a fehérynár mint a természetes megtelepülés képviselője feltétlenül fentartandó, utána következik a jegenyenyár s a kanadai nyár; bár utóbbinak fája használhatóság tekintetében messze túlhaladja a jegenyenyárt, mégis ez utóbbi a talaj iránti kevésbé igényes tulajdonságainál fogva elébe helyezendő a kanadai nyárnak. Az amerikai kőrisre és szilre vonatkozóan az eddigi észleletek, bár rövid idejű tapasztalatokra támaszkodhatunk, kedvezőek. Az amerikai diónak és kocsányos tölgynek való talaj fogyóban van, s tekintettel arra, hogy az ezeknek megfelelő talaj egyrésze az ákácznak is kitűnően megfelel, ezen fajok jövőben tért alig hódíthatnak.

A telepítésnél szem elől nem tévesztendő szabály, hogy *az egyes fajok külön csoportonként telepítendők és sohasem sorosan váltakozva az ákáczzal.*

Az üzemmód a lomblevelüknél jövőben is a sarjerdő lesz, ezt követeli meg a tulsúlyban lévő ákác, mely a gyökereiben rejlő óriási visszaszerző képessége folytán a sarjakról való felújításra van teremtve.

Az ákácznak gyökérsarjról való többszöri felújítása megfelelő talajon, növedékcsökkenést alig von maga után az állománynak szakszerű kezelése és ápolása mellett.

Szeged sz. kir. város tulajdonát képező 20 éves Pilich erdő 195 kat. hold vágásának kihasználása alkalmával főhasználatként 1888. évben kat. holdanként 68 tömörköbméter termeltetett 384 K 75 fillér értékben, 1908. évben, tehát husz év múlva ugyanezen a területen kat. holdanként 76 tömörköbméter 1024 K 02 fillér értékben.*) Az első kihasználás alkalmával a fatömegből 48·7% volt ákác, 51·3% nyár, míg husz év múlva a tényleg kihasznált fatömeg 81·4%-a volt ákác, csak 18·4%-a nyár. Az egyesesen előjövő feketenyárfákat teljesen kipszittotta az ákác, csak a jegenye- és a fehérsarjak birtak fává felnőni.

Ezek szerint ezen a területen a második vágásforgóban a fatömeg gyarapodott, ami a gyökérsarjról való ujtás javára irandó. Ugyanis a tuskógödrök szélén kiverődött gyökérsarjakból egy helyett nemcsak több önálló egyed neveltetett, hanem azoknak kellő nőtér is biztosítható volt. Megjegyzem azonban, hogy a tárgyalt erdő igen jó szélhordott talajon van és telepítése alkalmával az 1868. évben teljesen nyitott homok volt.

Fel kell itt említenem, hogy a gyökérről való felujtás fűvel sűrűn benőtt talajon nem ajánlatos, mert itt a talaj kötöttebb homok lévén, sok tuskóhely üresen marad, a bent hagyott gyökerek nem hajtanak ki.

A 20%-ot kitevő egyéb lomblevelű fanemek kezelhetők sarj- vagy szálerdőüzemben. Utóbbiban kezelendők természetesen a fenyőfélék is.

A vágásforgó megállapításánál merev formákhoz nem lehet ragaszkodni. Alig lehet pár száz kat. hold kiterjedésű erdőt találni, melyet egész terjedelmében ugyanazon vágásforgó mellett lehetne kezelni nagyobb pénzáldozatok

*) Városi levéltári tényleges adatok.

nélkül. Ugyanis a talaj lépten-nyomon változó tulajdonsága szerint nemcsak az évi növekvés más és más, hanem a fatörzs életkora is. Egyik talajon kisebb, másikon magasabb vágásforgó mellett biztosíthatunk magunknak tartamosan fahasználatot; míg a magasabb vágásforgónak helytelen alkalmazása nemcsak jövedelemcsökkenést idézhet elő, hanem a használatok tartamosságát is veszélyezteti.

Jövőben tehát pénzügyi és tartamossági szempontból ugyanazon területen 5, 10, 15, 20, 25 és 30 éves vágásforgó mellett fognak kihasználtatni az állományok s csak a legerőteljesebb, legjobb talajon kiválogatott egyedek érhetik el a 40, esetleg 50 évet mint visszatartott főfák. Tekintve, hogy éppen a tárgyalt erdőknél a fuvarozás könnyű s minden méretű fát értékesíteni lehet, az előbb említett sokféle vágásforgó szerinti kihasználás gyakorlati kivitele nehézségbe nem ütközik.

A laza talaju erdők főfanemének tüzi-, gazdasági és szerszámfára való kitűnő alkalmazhatósága, valamint a laza talajon mindinkább belterjesebbé váló gazdálkodás emelkedő faszükséglete az itteni erdők emelkedő évi faterményei részére az egészséges árak állandósítására nyújt jogos reményt.

A túlevelüeknek pedig a lakossághoz viszonyított aránylag csekély fatömege biztos kelendőség reményével kecsegtet.

Az erdővel koszoruzott futóhomokos jellegű területek ma már begyepesedtek, a romboló szeleknek káros hatása szemmel láthatólag csökkent s a laza talajokra oly égetően szükséges szalmát az erdő terméke menti meg a feltüzeleléstől. Az a tény, hogy ezen közvetett hasznuknak kellő értékelése ma már a köztudatba is átment, a laza talaju erdők jövőjét hosszú időre biztosítja.

